

Y ÉS Z GENERÁCIÓS CIGÁNY LÁNYOK IDENTITÁSKERESÉSE

„A vallás az identitásom alapja”

– Maszlag Fanni –

Absztrakt

A globalizáció és modernizáció beszívargása a tradicionális cigány¹ közösségekbe nap mint nap alakítja a roma fiatalok életét. A törekvések kiszélesedése kihívást jelent a családi és közösségi életet egyaránt alátámasztó strukturális minták és hagyományos értékrendszerek számára.

A mai globalizált világban a cigányságnak egyre nehezebb azonosulnia saját kultúrájával, ugyanis, ha mindenki a világgkultúra része, nehéz meghatározni a saját kulturális gyökereket, amelyek a közhelyeken túlmutatnak. Továbbá nehéz azonosulni egy olyan identitással, mely számos stigmát visel, ezért érdekes megnézni, hogy az Y és Z generációs² roma fiatalok milyen mértékig vállalják fel ezt a megbélyegzett hovatartozást, vagy hogyan alakítanak maguknak új, stigmamentes identitásdimenziókat, -elemeket. A sikeres integráció érdekében ezért elengedhetetlen a roma fiatalok alkalmazkodási stratégiáinak, etnikai azonosságtudatának mélyebb és átfogóbb ismerete.

E tanulmány rövid megállapításai betekintést adhatnak a roma fiatalok többszörös identitásdinamikájának megértése szempontjából releváns egyik dimenzióba, a vallásba, amely a kisebbségi csoport sikeres integrációjának alapja lehet.

Kulcsszavak: Y, Z generáció, roma/cigány fiatalok, identitás, vallás

Bevezetés

A romák Európa legnagyobb és legkiszolgáltatottabb kisebbsége, amely csoportokhoz jelenleg közel 12 millió ember tartozik, és ez a szám az előrejelzések szerint az elkövetkező években növekedni fog³. Demográfiai növekedésük és méretük ellenére a romák hagyományosan súlyos marginalizációval néznek szembe⁴. A roma fiatalok hátrányos életkörülményei és esélyei a történelmi etnikai feszültségekben és a kommunista uralom alatti asszimilációs politikában gyökereznek; ugyanis a romák jelentős része a volt kommunista blokk országokban, például Magyarországon, Bulgáriában, Romániában és Csehországban él.

A cigányság helyzetével számos hazai és nemzetközi kutató foglalkozik. Lélekszámukat különböző becslések alapján határozzák meg, annak függvényében, hogy kit tekintenek romának (Ladányi & Szelényi, 2004; Havas et al., 2000; Janky, 2005; Kemény et al., 2004). A kutatók körében kérdéses azonban, hogy a cigányság hivatalosan etnikai csoportnak tekinthető-e, illetve életformájuk etnikai kultúrának, vagy éppenséggel szegénységkultúrának minősül (Okely, 1983; Szuhay, 1999).

A tanulmányban etnikai csoportként tekintek a cigányságra és a vizsgált, felsőoktatásban tanuló Y és Z generációs roma fiatalokra. A cigány identitást szabad választási

¹ A tanulmányban a roma és cigány kifejezéseket szinonimaként használom.

² A kutatásban Y generációnak a 1980–1994, míg Z generációnak az 1995–2009 között születetteket tekintem.

³ https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_hu

⁴ https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_hu

lehetőségként kezelem, így azt tekintetem cigánynak, aki annak vallja magát (Bindorffer, 2001; Niedermüller, 1989). A tanulmány alapjául doktori disszertációm – ahol oláh cigány nők három generációjában vizsgáltam a különböző identitásstratégiákat, illetve a felsőoktatásban tanuló roma szakkollégista hallgatók körében végzett korábbi kutatási eredményeim szolgálnak.

A tanulmány elején röviden ismertetem az etnikai identitás, valamint az identitás és vallás kérdését. Ezt követően a vizsgálatba bevont célcsoport legfontosabb attribútumait, majd a kutatás során alkalmazott módszert mutatom be. Az elemzés végén a felsőoktatásban tanuló, Y és Z generációs cigány lányok vallási identitásdimenzióját részletezem, mint az integráció egyik lehetséges módját.

A vizsgálat során arra keresem a választ, hogy melyek azok a legfontosabb etnikai identitást meghatározó dimenziók, amelyek mentén az Y és Z generációs, felsőoktatásban tanuló cigány lányok identifikálják magukat. A téma kiemelt szerepet kap napjainkban, ugyanis a társadalmi összetétel változása a kisebbségi csoportok életében is megmutatkozik. A folyamatos társadalmi és gazdasági átalakulások azonosságtudatra gyakorolt hatásának vizsgálata pedig elengedhetetlen az etnikai identitás és az integráció összefüggéseinek elemzésekor.

Etnikai identitás

Az etnikai identitás komplex kérdésének vizsgálata és bemutatása meghaladja jelen tanulmány kereteit meghaladja, ezért csupán egy rövid betekintés nyújtok a fogalmi meghatározásba.

Az etnikai identitás fogalma azon alapul, hogy a csoport hogyan határozza meg és jellemzi önmagát. A tudományos fejlődés filozófiája szerint az etnikai identitás magában foglalja azt az önelismerést és elfogadást, ahogyan a személy gondolkodik és érzi magát (Padilla, 1980). Deshpandé és Stayman (1989) azt javasolta, hogy az egyén etnikai hovatartozását mind az etnikai tulajdonságok (etnikai csoporthoz tartozás, etnikai identifikáció erőssége), mind a szituációs etnikai hovatartozás szempontjából szükséges mérni. Kutatásukban az etnicitást nem csupán úgy mutatták be, hogy „ki az a valaki, hanem úgy is, hogy hogyan érzi magát egy adott helyzetben és egy adott helyzet kapcsán”. Ennélfogva maga a társadalmi környezet is segít meghatározni, hogy az egyén

hogyan érzi magát az etnikai csoportban (Deshpandé & Stayman, 1989).

Jelen tanulmányban az etnikai identitás fogalmát a Fredrik Barth (1969) által kidolgozott elméletre támaszkodva alakítottam ki, amely szerint az azonosságtudat nem statikus, hanem folyamatosan változik, a különböző etnikumokkal való interakció függvényében alakul. Egy „társadalmi önkép”, mely mind a külvilág, mind a saját közösség felé egy erkölcsi és szokásbeli normarendszert közvetít. A visszacsatolások és a saját közösségből érkező elvárások, hatások folyamatosan alakítják az önképet. Ahogy magáról az identitásról, úgy az etnikai identitás fogalmáról sincs társadalmi konszenzus. Hale (2004) egy olyan folyamatosan változó, dinamikus, sokdimenziós konstrukciónak tekinti, aminek sajátos történetdinamikája van. Folyamatosan változik, ezért lehetőség nyílik arra, hogy bővüljön, új tartalmakkal töltődjön fel. Pataki (1989) szerint sem tekinthetünk az etnikai identitásra statikus kategóriaként, ugyanis különböző dimenziók mentén, generációk között, akár egy új kultúrában, az életkor előrehaladtával és az idő múlásával folyamatosan változik.

Láthatjuk, hogy az etnikai identitás egy kontextuális és nehezen megfogható társadalompszichológiai fogalom. Külső és belső aspektusainak, elemeinek megtartása nem ugyanolyan mértékben és szinten történik az egyes generációk idején. Bizonyos elemek hangsúlyosabbak, míg más elemeket kevésbé őriznek meg, vagy éreznek fontosnak az újabb generációk. Ebből kifolyólag nem lehet azt mondani, hogy egy adott generáció által megtartott identitás azonos a korábbi generációk identitásával, sőt a különböző identitásdimenziók és a kötődések ereje is eltérő lehet (Bindorffer, 2001).

Napjainkban a társadalomtudósok többsége szerint a kisebbségi identitás egyre inkább etnocentrikus, asszimilált, és a kettős identitás köré szerveződik, azonban megjelenik az identitászavar és integráció problémaköre is (Pálos, 2010; Neményi, 2006; Tóth, 2008; Binderhoffer, 2001). Bármelyik stratégiát, fogalmat is nézzük, a cigány identitás felvállalása előnyökkel és hátrányokkal egyaránt jár (Tóth, 2008).

Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy nehéz egy megbélyegzett csoporttal azonosulni. Az élet különböző szint-

jein és színterein számos megpróbáltatás éri a romákat, ráadásul vannak olyan helyzetek, melyek az identitással kapcsolatos kihívásokat, fenyegetéseket felerősítik. Goffman (1998) szerint a stigma szociális térben konstruálódik és jelentőségét a különböző interakciók során „nyeri el”. Breakwell (1986) identitásfenyegetéssel kapcsolatos kutatásában hangsúlyozta, hogy a szociális identításon és a kategorizáción túl a strukturális viszonyok is jelentős hatással bírnak a megküzdési stratégiákra.⁵ Breakwell szerint az identitásfenyegetés érzése akkor jelenik meg, ha bizonyos alapelvek, amik magát az identitást szabályozzák, nem felelnek meg az egyén önazonosságának (Maszlag, 2022). Éppen ezért az érintettek minden szituációban arra fognak törekedni, hogy a fenyegetettség érzését megszüntessék, ehhez pedig a számukra legideálisabb megküzdési stratégiát fogják választani – ami saját énképükkel összeegyeztethető.

A tanulmányban az etnikai identitást úgy közelítem meg, mint egy szabad választási lehetőséget az egyén részéről, azaz, hogy az illető mennyire szeretné magát az adott etnikai csoporttal azonosítani (Pulay, 2009). A csoport melletti elköteleződéssel nem jár együtt automatikusan a csoport mindennapi életében való teljes részvétel és csoportra jellemző értékek prezentálása a többségi társadalomban, viszont, ha az elköteleződés és identifikáció szintjén is megjelenik a viselkedés, akkor egy konzisztens etnikai identitásról beszélhetünk.

Az évtizedek során a különböző generációkat eltérő külső strukturális hatások érték és érik, melyek folyamatosan változtatják az egyének indentitásképét. Mindezek következtében a vizsgált két generáció szemlélete, gondolkodásmódja, világértelmezése és identitásstratégiája eltér a korábbi generációkétól. A cigányok önazonosságukat az általuk követett céllal kapcsolatban fogják meghatározni, éppen ezért másképp értelmezik a hagyományos szimbólumrendszereket, az erkölcsösség fogalmát, a nyelvhasználat, a tradíciók, a kultúra és a vallás jelentőségét.

A célcsoport rövid bemutatása

A Kemény István és munkatársai (2004) által 2003-ban végzett kutatás, illetve a 2011-es népszámlálási adatok (KSH, 2011) alapján az látható, hogy az Y és Z generáció-

ból egyre több cigány fiatal végezte el az általános iskolát és jelent meg érettségít, szakmát adó iskolákban (Janky, 2005; KSH, 2011). Sőt, a cigány lányok egyre nagyobb arányban tanulnak érettségít adó intézményekben, ami arra enged következtetni, hogy a tradicionális családi minták kezdenek háttérbe szorulni, és a modernizáció hatása érvényesül (Kemény et al., 2004).

A kutatásban megkérdezett Y és Z generációs cigány lányok szemléletére, gondolkodásmódjára, világértelmezésére, a modernizációnak és globalizációnak köszönhetően, teljesen eltérő hatások érvényesültek, mint a korábbi nemzedékek esetében. A fiatalok életére, identitására, életstratégiájára számos tényező volt hatással: a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény; a korszakra jellemző oktatási expanzió; a romákat támogató különböző oktatási, tanulmányi ösztöndíjak megjelenése, kiszélesedése; digitális, technológiai forradalom stb. Mindezeknek köszönhetően megváltoztak a hagyományos szimbólumrendszerek értelmezési keretei, a tradíciók jelentősége, az eddig stabil etnikai identitásdimenziók erőssége. A korábbi generációkhoz képest a mostani fiatalokat jóval nagyobb szabadság jellemzi, és a lehetőségek tárháza szinte végtelen. Ugyanakkor ennek a túl nagy szabadságnak ára van, hiszen a választási lehetőségek bővülésével nap mint nap kockára teszik etnikai identitásukat és a közösséghez való tartozásukat. Minden nap újra át kell értelmezniük önazonosságuk alapjait, határait és etnikai közösségük jelentőségét.

A motiváció fontos szerepet játszik ezeknek a fiatal cigány lányoknak a továbbtanulási és munkavállalási aspirációiban. A megkérdezett Y és Z generációs cigány lányoknak leginkább pozitív élményei voltak és vannak a felsőoktatási tanulmányaik alatt. Mivel a kutatásba bevont fiatal cigány lányok mind tagjai – vagy tagjai voltak – roma szakkollégiumoknak, így ezeknek az intézményeknek köszönhetően hamar befogadó közösséggel, más cigány fiatalokkal találkozhattak.

Tehát a megkérdezett Y és Z generációs, felsőoktatásban tanuló roma fiatal lányok iskolai helyzetüket tekintve mind egyetemet végeztek/végeznek. Az oktatási intézmények saját, zárt közösségüktől távolabb eső tele-

⁵ A szakember a különböző megküzdési stratégiákat a társadalmi elismerésért tett erőfeszítés mechanizmusaként detektálja.

püléseken találhatóak, amely hozzájárul(t) saját közösségükből való korai elszakadásukhoz. A mintaválasztás tudatosan történt, nemcsak az elérhetőség miatt, hanem úgy gondolom, hogy azok a cigány lányok, akik szakkollégisták, tudatosan vállalják kisebbségi identitásukat, így könnyebben vizsgálhatók az önazonosságukban, annak dimenzióiban, elemeiben bekövetkező változások. Továbbá szakkollégiumi tagságuk egyet jelenthet azzal, hogy etnikai hovatartozásukra nem stigmaként tekintenek, hanem énképük bővülésének lehetőségét, identitásuk megerősítését látják benne. Mindemellett a különböző interjúszituációkban képesek értelmezni azokat a folyamatokat, jeleket, amelyekre a kutatás során válaszokat kerestem.

Hangsúlyoznom kell azt is, hogy az elemzésben az Y és Z generáció vallási dimenziójában megjelenő megálapítások, nem biztos, hogy minden Y és Z generációs cigány lányra érvényesek. Ezért a következtetések csak korlátozott érvényességűek, és csak egy speciális keresztmetszetet adják az identitás vallási dimenziójának.

A kutatás módszertana

A kutatási téma mélyebb és átfogóbb megismerése érdekében több módszert is alkalmaztam. Mindenekelőtt a rendelkezésre álló hazai és nemzetközi szakirodalmak feldolgozásával kezdtem. Az etnikai identitással kapcsolatos korábbi kutatások szolgáltatották vizsgálatom tárgyának elméleti kereteit.

A kutatás során kvalitatív interjú – félig strukturált – technikát alkalmaztam, kiegészítve résztvevő megfigyeléssel. Steinar (2005) szerint a kvalitatív technika egy olyan kutatási módszer, amely segít betekintést adni a világ legapróbb részleteibe a különböző tapasztalatok által. Az interjúk és résztvevő megfigyelések nem csupán a megkérdezettek által közvetített identitásdimenzió változását teszik láthatóvá, hanem arra is módot adnak, hogy az interjúalanyok személyes percepcióit is megismerjük az értékek megváltozását illetően. Terepmunkám alatt olyan tapasztalatokra tehettem szert, melyek további fontos adatgyűjtési és módszertani muníciót adtak kutatásomhoz. A nem interjúk szituációkban sikerült mélyebben megvizsgálni a megkérdezettek újrakonstruált identitását, vagy annak bizonyos elemeit, így lehetőségem nyílt arra, hogy megismerjem cigány önazonosságuknak egyik legerősebb bázisát. Sokszor az interjúk szituációkon

kívül történő beszélgetések során új, eddig számomra kevésbé ismert vallási identitás-elemeket ismerhettem meg, ugyanis a beszélgetésekbe beleszórták saját tapasztalataikat, érzéseiket is. Ezáltal könnyebb volt értelmezni, hogyan válik az érzésekből társadalmi cselekvés, és hogyan fonódott össze személyes identitásuk egy kollektív etnikai identitássá.

Ugyanakkor kutatói pozíciómat sem hagyhatom figyelmen kívül. Az adatgyűjtés nem csak az interjúalanyokra, a vizsgált közösségekre, de magára a kutatóra is hatással van. A kutató jelenléte számos módon tudja befolyásolni a tudományos megismerés folyamatát, a szubjektív érzések gyakran megkérdőjelezzik az objektivitás követelményeit. Fleetwood (2009) szerint azonban a közvetlen élményeken keresztül a kutatónak lehetősége nyílik a terepen megszerzett ismereteket egy szituációba ágyazott komplex tudásként értelmezni – mely elengedhetetlen az adatok elemzésekor. Úgy gondolom, hogy a terepmunka során a személyesség nem csökkenti a kutató objektivitását, sőt, sokkal inkább elmélyíti azt az önreflexión és a különböző nézőpontváltásokon keresztül. Személyes érintettségem a témában éppen ezért előnnyel szolgált a kutatás alatt, hiszen a korábban megszerzett tudás visszacsatolása csak gazdagítja a vizsgálatot. Továbbá úgy éreztem, hogy sokszor a kapott mély információk, strukturáltan beszélgetések az etnikai hovatartozás mentén dőltek el.

Kvalitatív kutatásomban 2017–2018 között 17 félig strukturált interjút sikerült készítenem Y és Z generációs cigány lányokkal. Az interjúkat diktafonnal vettem fel, majd a kapott hanganyagok írásban is rögzítésre kerültek, illetve fontos volt az interjúalanyok anonimitásának megőrzése.

Empirikus kutatás: vallás, mint identitásdimenzió

A modernizációs és globalizációs folyamatok eredményeként az etnikai identitás folyamatos kihívások elé kerül. Szerepének, jelentőségének megváltozása új önmeghatározások megtárgyalását vonja maga után. A kisebbségek tagjainak „új, korszerűbb” identitást kell kifejleszteniük, hogy tükrözni tudják helyzetük valóságait úgy, hogy közben ne lépjék át etnikai határaikat és továbbra is felismerhető legyen saját közösségüknek.

A zárt cigány közösségek gyengülése lehetővé teszi az Y és Z generációs lányok számára, hogy más értékeket

is internalizáljanak saját csoportjuk értékei mellett. A többségi társadalommal való interakciók megszapordása, a kortárs csoport hatása, a technikai fejlődés, civil kezdeményezések, a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat mind olyan elemek, amelyek a cigány lányok etnikai és nemzeti identitását befolyásolják. Minden külső „nyomás” ellenére a generációk tagjai továbbra sem asszimilálódtak a többségi társadalomba, megtartották etnikai identitásukat, csak az önazonosságot meghatározó dimenziókon belül kerülnek át a hangsúlyok olyan elemekre, amelyek a többségi társadalom által kevésbé stigmatizáltak.

A kutatás szempontjából a vallásnak mint etnikai identitást hordozó dimenzióknak kulcsfontosságú szerepe van, ennek segítségével képes az etnikai azonosságtudat újraéledni és stabil maradni.

A szekularizációs elméletek szerint a modernizáció magával hozza a vallásosság hanyatlását, ugyanakkor a tapasztalatok nem ezt mutatják, hisz egyre többen fordulnak újra a vallás, a spiritualitás felé (Tomka, 1996; Hegedűs, 2000). Andorka (2005) is hasonlóakat fogalmazott meg a kérdéssel kapcsolatban. Szerinte a szekularizáció nem a vallások eltűnését jelenti, hanem annak azok változását. Új vallási csoportok jelentek meg, átalakultak a vallási tevékenységek és új, a gondolkodást meghatározó racionális elemek kerültek be. A vallás már nem terjed ki az élet minden területére úgy, mint a régebbi korokban, már nem olyan magától értetődő dolog, melybe miután beleszületett az egyén, meghatározza annak mindennapjait és gondolkodását (Tomka, 2000). Berger és Luckmann (1966) szerint a vallást mindinkább egyéni döntések határozzák meg, abszolút szubjektív lesz, azaz teljesen privatizálódik. Az egyének értékei, világnézete nem független a külföldi környezeti feltételektől és szocializációs normáktól, tehát a társadalom meghatározza a vallással kapcsolatos attitűdöt, a társadalom tagjainak vallási értékeit, állásfoglalását (Tomka, 2000; Kaufmann, 1996).

Jóllehet a rendszerváltáskor felgyorsultak a szekularizációs folyamatok, mégis egyfajta „újravallásosodási” folyamatnak lehetünk szemtanúi. Ez természetesen nem jelenti a vallási hagyományok rendszerének teljes visszatérését, sőt, sokkal inkább egy szabad választási lehetőség jelenik meg a vallás tartalmával, jellegével

kapcsolatban. Az emberek dönthetnek arról, hogy mit fogadnak el az egyes vallások kínálatából, válogathatnak belőlük ízlés szerint (Földvári & Rosta, 1998).

Bindorffer (2001) szerint a magyarországi cigányság esetében csak részben igaz az az állítás, hogy a többség a hátrányos megkülönböztetéssel bezárja a cigányokat saját identitásába, és áthatolhatatlan határt emel köré. Kutatásában olyan informális, magánéleti, személyes, formális és intézményes terekkel foglalkozik, amelyekben a cigányok mindennapjaikat élik, valamint amelyek hatással lehetnek az identitásra, érdekérvényesítő képességekre. Az identitás elfogadtatása a többséggel sikertelennek bizonyult – a vizsgálat alapján –, és az esetek nagy részében negatív identitásképet eredményezett. A kutató szerint a cigányok által kialakított integrációs és modernizációs stratégiák továbbra sem segítenek az identitásuk megőrzésében. Bindorffer ezen kijelentésével azonban nem értek teljesen egyet, ugyanis empirikus kutatásom eredményei sok esetben megcáfolják ezt. Az Y és Z generációs cigány lányoknál megfigyelhető, hogy az önazonosságuk részét képező kortárs, új identifikációs elemek, kevésbé stigmatizált etnikai identitást kifejező dimenziók kerültek előtérbe; egyfajta integrációs-modernizációs stratégiákként foghatók fel, melyek célja etnikai identitásuk megőrzése.

Ahogy korábban említettem, az etnikai identitás folyton változik, mely leginkább akkor következik be, ha az egyén társadalmi kapcsolatai, élete átalakul, melynek folyamánként új adaptációs mintákat szükséges elsajátítania, és újra kell értékelnie saját etnikai identitását, valamint az azt meghatározó dimenziók jelentőségét. A korábbi generációkban működő minták már nem minden esetben alkalmazhatóak az Y és Z generációk esetében, ezért kikerülnek, átértékelődnek, megváltoznak, vagy épp újra felszínre törnek olyan dimenziók, melyek eddig kevésbé voltak hangsúlyosak. Ennek következtében pedig megváltozik az etnikai identitás szerkezete is.

A megjelenő új társadalmi kontextusban az Y és Z generációs cigány lányoknak szükségessé válik identitáskonstrukciójuk átalakítása. Ez a racionális döntés az integráció egyik jele. A többségi társadalommal való keveredés – ami által gyakran megkérdőjeleződnek az etnikai identitás egyes elemei – esetükben nem jelenti egyértelműen az identitásválságot, vagy identitásvesztést. Az etnikai és

nemzeti identitás elemeit, tereit meg tudják egymástól különböztetni, egymás mellett, illetve egyszerre tudják működtetni a kettőt, csak eltérő intenzitással. Az intenzitás változása esetükben nemcsak szituációtól függ, hanem magától az identitásdimenziótól is. Bell (1975) kettős identitás meghatározása – a megfelelő szituációban, időben a megfelelő identitás aktivizálása – tehát az unokáknál nem ugyanazt jelenti, mint a második generáció életében. Esetükben sokkal inkább egy újrakonstruált identitásról (Bindorffer, 2001), a régi identitáselemek újbóli felélesztéséről, vagy újraértelmezéséről, illetve új elemekkel való kiegészítéséről van szó. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy az integráció nem megy gyorsan és könnyen az Y és Z generáció tagjainak sem. Hiába próbálják tudatosan megváltoztatni etnikai identitásukat kifejező szimbólumaikat és identitáselemeiket előítéletek által kevésbé terhelt elemekre (pl. vallási elemek kimelelése, hangsúlyozása), a többségi társadalom befogadása nélkül hiába indul el egyfajta változás és erre való törekvés ebben a két cigány generációban; az integráció nem valósulhat meg, csakis együttes erővel.

Számos cigánysággal kapcsolatos hazai és nemzetközi kutatás (Rézműves, 1992; Szuhay, 1999; Fraser, 2002; Tesfay, 2006) érinti a vallás szerepét a romák integrációját illetően. Ezekben megfigyelték, hogy a cigányság – gyakran érdekből – átveszi környezetének vallásosságát, ugyanakkor sokszor annak belső tartalmával nem azonosul. Ezek a kutatások azonban nem reprezentatívak, hanem elsősorban kvalitatívak, megfigyeléseken alapulnak. Leírják azonban, hogy azok a cigányok, akiknél valamilyen vallási kötődés figyelhető meg, nagyobb valószínűséggel szereznek magasabb iskolai végzettséget, de más mutatók mentén – anyagiak, munkahely, lakóhely stb. – is integráltabbak. Ez a megállapítás vezette 2012-ben Gyetvai Gellért és Rajki Zoltán kutatókat arra, hogy megvizsgálják a vallási kötődés erősségének integrációs hatását. Hasonló eredményre jutottak, mint számos más kutató. A vallási kötődés és közösséghez tartozás magasabb iskolai végzettséget generál, kiszakítja az egyént hagyományos szocializációs környezetéből – gyakran már elég fiatal korban – és új, más összetevőkből álló szocializációs környezettel helyettesíti azt.

Fraser (2002) vallásos cigánysággal kapcsolatos kutatásának egyik hipotézise szerint a romák többsége felveszi a környezetének vallását, ugyanakkor nem biztos, hogy annak

belső tartalmát is elsajátítja. Kutatásában előre haladva azonban azt látta, hogy Franciaországban, Spanyolországban, Angliában és Kelet-Európában 1950-től fokozatosan ettől eltérő trendek rajzolódtak ki. A különböző országokban végzett kvalitatív kutatások azt mutatták, hogy a cigány közösségek nemcsak magát a vallást vették fel, hanem annak tartalmát is internalizálták, és ennek fényében változtatták meg integrációs stratégiájukat.

Rostás-Farkas és Karsai (1992), valamint Stewart (1994) tanulmányukban leírják, hogy a cigányság többsége katolikus vallású. A szakemberek úgy látják, hogy sok a hasonlóság a katolikus kulturális szokások, a képi, ikonikus elemek és a cigányságra jellemző kulturális jegyek között. Mindazonáltal egyre több roma jelenik meg a nem történelmi egyházakban is. Tesfay (2006) adventista cigány, Blasco (2008) pedig pünkösdista vallású madridi cigány közösségekben vizsgálta a cigány identitást. Kutatásaikban arra voltak kíváncsiak, hogy hogyan alakítja át a vallás a közösségi kapcsolatokat. Eredményeikből látható, hogy bizonyos kulturális elemek a vallás miatt érvényüket veszítik, mások viszont felerősödnek. Adventista cigány közösséget vizsgált Lőrinczi (2013) és Fosztó (2007) is, akik azt kutatták, hogy az adventista hit és tanítás elfogadása mennyire tudatos része a romák integrációjának, ez milyen szinten befolyásolja cigány identitásukat, és hogyan formálja át a verbális és nem verbális elemeket. A fent bemutatott kutatások többségének eredménye, hogy a valláson keresztül lezajló integráció sok esetben az etnikai identitást meghatározó jegyek rovására történik.

Az Y és Z generáció tagjainál igen jelentős a vallás mint identitást biztosító stratégia – éppen azért, mert az egyház a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózaton keresztül segíti az etnikai identitás erősítését. Jóllehet azért erősödött meg ez a dimenzió, mivel sok esetben a többségtől teljesen eltérő, életük minden területét meghatározó szokás- és normarendszerek, értékek, népi viseletek, amelyek eddig jellemzőek voltak a kisebbség kultúrájára, mára teljesen átalakultak, új jelentést kaptak. A hétköznapokban ezek a kulturális elemek nem tudnak mindig a felszínen is megjelenni, ezért az ünnepi, vallási dimenzióban kerülnek kifejezésre, illetve ezek olyan állandó, változatlan elemek, melyeket sok esetben még a modernizáció és globalizáció sem tudott kikezdeni. Az identitás konstruálásában a vallásnak kulcsszerepe van.

„Amikor ünnep van, akkor mi is felvesszük a hagyományos ruháinkat és úgy megyünk a templomba. Ott állunk mama mellett és énekelünk a misén.”

„Persze, hát sokszor csak cigányul énekelünk. Még szép, hogy értem, mit éneklek.”

A kutatásba bevont települések mindegyikén található valamilyen egyházi felekezet, ami egy olyan kapcsolódási szintér a fiataloknak – a roma szakkollégiumok mellett –, ahol meg tudják élni etnikai identitásukat. Az interjúkban annál a kérdésnél, hogy mégis mi alapján gondolják és mondják magukról, hogy oláh cigányok, a felekezeti hovatartozásukkal együtt határozták meg magukat a legtöbben:

„Hát én görögkatolikus oláh cigány lány vagyok.”

„Még szép... Katolikus... katolikus cigány.”

Mindkét generáció tagjai úgy gondolják, hogy a vallás által kifejezhetik a csoporthoz való tartozásukat, és ezen keresztül könnyebben tudnak közösséget vállalni az idősebb generációk tagjaival is. A miséken való rendszeres – olykor aktív – részvétellel pedig a csoporthoz való lojalitásukat is ki szeretnék mutatni.

Huntington (1999) szerint a vallás egyfajta iránymutató funkciót tölt be az emberek életében, biztosítja az identitáskereteket és lehetőséget ad az azonosságtudat megnyilvánulásra is. A vallási dimenzió a vizsgált Y és Z generációs cigány lányoknál egy olyan szintér, ahol az etnikai identitást reprezentáló más elemek is megjelenhetnek, mint amilyen a nyelv és a viselet. A településeken meglévő felekezetnek, a vallásosságnak köszönhetően nemcsak saját közösségükbe tudnak integrálódni, hanem ezeken keresztül a cigányság többi csoportjába, illetve az ország katolikus hitközösségébe is. Ugyanis rendszeresen járnak pl. Máriapócsra zarándoklatra a cigánybúcsú idején, ahol rengeteg roma fiatal van jelen, de számos olyan katolikus ünnepségen is megjelennek, amely lokális közösségükön kívül esik.

„Jó, hogy vannak ezek az alkalmak, mert legalább ilyenkor más cigányokkal is tudunk találkozni. Na de ennyi cigányt én még nem láttam egy helyen, mint mikor ilyen nagy ünnep van.”

A cigány nyelven megtartott misék által egybeolvadnak az etnikai és a vallási identitáselemek. Sokszor hitük gyakorlásával tudják megélni etnikai hovatartozásukat, vagy azokat az identitásdimenziókat, amelyeket tisztán, nyíltan már nem mernek vállalni. A valláshoz érzelmileg is kötődnek. A különböző vallási megnyilvánulások (pl. máriapócsi cigánybúcsú, a kereszt felmagasztalásának ünnepe, temetések, esküvők, Mária-kultusz és más szentek tisztelete, vallási jelképek, szakkollégiumi spirituális alkalmak) tiszteletben tartása, ünneplése fontos szerepet tölt be az Y és Z generációk életében. A vallásosság nem önmagában, hanem a liturgiákon, szokásokon keresztül nyer etnokulturális jelentőséget (Ladancsik, 2020). Jóllehet az imádkozás magyar nyelven zajlik náluk, a templomban és odahaza is, de ennek funkcionális okai vannak. Mivel jobban beszélnek magyarul, így jobban ki tudják fejezni magukat. Ugyanakkor ez nincs hatással arra, hogy érzelmileg miként kötődnek a katolikus valláshoz, és az mennyiben határozza meg etnikai identitásukat.

„Magyarul szoktunk anyuval odahaza imádkozni. Úgy jobban ki tudom magam fejezni, meg jobban értem úgy. De mikor a templomban vagyunk, cigányul megy ugye a szertartás, és persze, hogy értek úgy is mindent, de az imádkozásnál jobb, ha magyarul mondom, úgy vagyok vele. Ettől még nem mondom, hogy nem szép, sőt sokkal szebb, mikor cigányul énekeljük ezeket a szép katolikus énekeket. Olyan büszke cigány vagyok akkor, hogy na! Ez igen, a cigány nyelvvel is mennyi mindent el lehet mondani azért... Még ha máshol nem is lehet úgy, érted, használni, meg nem is akarod – mondjuk meg az őszintét... De itt, a templomban gyönyörű... vagyis nekem az, itt szeretem...”

„Pócsra szoktunk menni minden évben. Ne tudd meg, milyen jó... Na, annyi cigányt te még egy helyen nem láttál, az biztos... (hangosan nevet) Azért is jó, tudod, ez, mert lehet, hogy az ilyen vallási alkalmak nélkül nem találkozna más vallásos cigányokkal, vagy alaptól nem falumbeli cigányokkal. Mert most az egyetemen nem volt sok cigány, máshova meg nem mentem. Itt meg találkozunk és együtt dicsőítjük az Urat. Jó az, mikor látod, hogy mások is olyan erősen hisznek, mint te... A katolikus vallás áll hozzánk szerintem a legközelebb. Legalább is, ha a magam nevében beszélek, és ugye, abban beszélek... Nem olyan egyszerű, mint egy református, vagy más...”

Szépen díszítettek a templomok, aranyozott meg színes minden... Meg nekem ez adott volt: szülők, nagyszülők is mindig ide jártak. Van más is a településen, és sokan járnak most már cigányok oda is, főleg a zene miatt, mert ott szabadabb, több a hangszer, olyan cigányosabban lehet a dalokat játszani, és így szerintem közelebb érzik magukhoz a vallást, vagy nem is tudom, szóval könnyebb lehet olyan zenén keresztül megélni a cigányságukat, úgy vannak vele..."

„Igaz, hogy a zene közelebb áll a cigányokhoz, de szerintem meg minden más, a festmények, a képek, a szimbólumok, amik a falon vannak, a Mária-szobor odahaza, vagy mámanál a jézusos faliszőnyeg, az meg inkább közelebb áll a cigányokhoz... hozzám..."

A katolikus egyház vallási eseményei, szimbólumai (pl. képek, tömjén, szentek, színes fali festmények), olyan szimbolikus elemek, amelyek az Y és Z generáció tagjainak összeegyeztethetők cigányságuk kulturális komponenseivel. A vallás ezért nagyban hozzásegíti ezt a generációt egy stabil cigány identitás kialakításához. Az etnikai közösséghez tartozó fiatalok többsége jár templomba, nem csak a nagyobb egyházi alkalmakra. A búcsúknak, közös egyházi eseményeknek, a Keresztény Roma Szakkollégiumoknak kiemelt szerepe van az etnikai identitás megtartásában, a saját etnikai közösség elfogadásában.

Az egyetem, a munka és a kortárs csoportok integrálni tudják ezeket a generációkat a többségi társadalomba, azonban a vallás nemcsak ennek, hanem saját etnikai közösségüknek is részévé teszi őket. A vallásnak így túlélési stratégiai szerepe van az etnikai identitás megőrzése szempontjából.

Összegzés

A kutatás célja az volt, hogy egy szűk, speciális körben vizsgálja a vallási dimenzió erősségét, jelentőségét az Y és Z generációs cigány lányok életében. Továbbá szerettem volna megnézni, hogy az etnikai identitás vallási dimenzióban való megélése mennyire tekinthető integrációs törekvésnek, stratégiának. A vizsgált Y és Z generációs cigány lányokra vonatkozó

megállapítások azonban nem minden Y és Z generációs cigány lányra jellemzőek, csupán az általunk megkérdezett keresztény szakkollégistákra érvényesek. A kapott eredményekből arra lehet következtetni, hogy csak egy művelt, szűk, identitását megőrizni képes csoportnak van esélye az integrációra, a többiek viszont asszimilálódnak vagy diszkriminálódnak.

A vizsgálat során láthattuk, hogy az Y és Z generációs cigány lányok erős elköteleződést mutatnak a vallási dimenzió iránt, és cigányságukat ennek mentén tudják megélni. Ennek hátterében az állhat, hogy a többségi társadalomtól eltérő, cigányságra jellemző kulturális, vallási érték és normarendszerek összeegyeztethetők a számukra fontos etnikai identitás elemeivel. Esetükben ezt a dimenziót sem a modernizáció, sem a globalizáció nem tudta eddig kikezdeni, azaz a teljes asszimilációnak egyelőre nincs jele ezekben a generációkban. A kisebbségi kultúrára jellemző elemek nemcsak az „ünnepi dimenzióban” élnek tovább, hanem kifejezésre kerülnek a mindennapokban is (Maszlag, 2022).

Láthattuk, hogy a külső, strukturális tényezők hatással vannak a generációk cigány identitásképeinek alakulására. A lokális közösség, a többségi társadalom, a globalizáció és a modernizáció technológiai újításai, a civil kezdeményezések, a roma fiatalokat támogató programok új stratégiákat kínálnak a fiatal generációknak. A válaszlehetőségek sokasága az eddig stabilnak tűnő társadalmi és kulturális környezetüket merőben megrengette és átalakulásra sarkallta. Új adaptációs minták elsajátítása válik szükségessé, melyeket alkalmazni lehet a mai világban.

Ugyanakkor egy etnikai csoport csak akkor tud fennmaradni, ha világosan kimondja és képviseli saját értékeit, identitáselemeit. Ha nem tudják, vagy nem merik többé megnevezni értékeiket, ha bizonytalankodnak az önazonosításra szolgáló identitásdimenziók képviselőitől, vagy ha maguk sem tudják már azokat azonosítani, akkor idő kérdése, hogy mikor fognak búcsút venni etnikai identitásuktól, és mikor asszimilálódnak az integráció helyett.

Felhasznált szakirodalom

1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól

Andorka R. (2005). *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris Kiadó.

Barth, F. (1969). Introduction. In Barth, F. (szerk.), *Ethnic Groups and Boundaries* (pp. 9–38.). Boston: Little, Brown and Company.

Bell, D. (1975). Ethnicity and Social Change. In Glazer, N. & Moynihan D. P. (szerk.), *Ethnicity: Theory and Experience* (pp. 141–174.). Cambridge: Harvard University Press.

Berger, P. L. & Luckman, T. (1966). *The Social Construction of Reality*, New York, Doubleday.

Bindorffer Gy. (2001). Asszimiláció vagy túlélés. Az etnikai identitás kérdése egy homogenizálódó világban. *Kultúra és Közösség*, 5(1), 37–44.

Breakwell, G.M. (1986). *Coping with threatened identities*. London: Methuen

Deshpandé, R. & Douglas M. Stayman. (1989): A Tale of Two Cities: Distinctiveness, Theory and Advertising Effectiveness. *Journal of Marketing Research*, 31(1), 57–64.

Európai Bizottság. *A romák egyenlősége, valamint társadalmi befogadása és részvétele az EU-ban*. Letöltés dátuma: 2022. 11. 30., forrás: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_hu

Fleetwood, J. (2009). Emotional Work: Ethnographic Fieldwork in Prison in Ecuador. *eSharp*, Special Issue: Critical Issues in Researching Hidden Communities, 28–50.

Fosztó L. (2007). A megtérés kommunikációja: gondolatok a vallási változásról pünkösdzimusra tért romák kapcsán. *Erdélyi Társadalom*, V. 1. sz. 23–49.

Földvári M. & Rosta G. (1998). A modern vallásosság megközelítési lehetőségei. *Szociológiai Szemle*, 8(1), 127–137.

Fraser A. (2002). *A cigányok*. Budapest: Osiris Kiadó.

Goffman, E. (1998). Stigma és szociális identitás. In Erős F. (szerk.), *Megismerés, előítélet, identitás*, pp. 263–296. Budapest: Új Mandátum – Wesley János Lelkészképző Főiskola.

Gyetzvai G. & Rajki Z. (2014). *Cigánymissziós mozgalmak hatása Magyarországon*, Békés, Cigány Módszertani és Kutató Központ

Hale, H. E. (2004). Explaining Ethnicity. *Comparative Political Studies*, 4(37), pp. 1–28.

Havas G., Kemény I. & Kertesi G. (2000). A relatív cigány a klasszifikációs küzdőtéren. In: Horváth Á., Landau E. & Szalai J. (szerk.), *Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok* (pp. 193–201). Budapest: Aktív Társadalom Alapítvány – Új Mandátum Könyvkiadó.

Hegedűs R. (2000). *A vallásosság alakulása Magyarországon a kilencvenes évek kutatásainak tükrében* [PhD-értekezés]. Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék.

Huntington, S. P. (1999). *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest: Európa.

Janky B. (2005). A cigány nők társadalmi helyzete és termékenysége. In Nagy I., Pongrácz Tiborné & Tóth I. Gy. (szerk.), *Szerepváltozások – Jelentés a nők és férfiak helyzetéről* (pp. 136–148). Budapest: TÁRKI – Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium.

Kaufmann, F.-X. (1996). Vallás és modernitás. *Replika*, 21–22, 249–274.

Kemény I., Janky B. & Lengyel G. (2004). *A magyarországi cigányság 1971–2003*. Budapest: Gondolat Kiadó.

Központi Statisztikai Hivatal (2011). *2011. évi népszámlálás – 9. Nemzetiségi adatok*. Letöltés dátuma: 2019. 04. 17., forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf

Ladancsik T. (2020). *A nemzeti identitás formálódása a magyar–szerb vegyes házasságokban* [PhD-értekezés]. Debrecen: Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola.

Ladányi J. & Szelényi I. (2004). *A kirekesztettség változó formái*. Budapest: Napvilág Mandátum.

Lőrinczi T. (2013). Egy adventista gábor cigány közösség önmegjelenítő stratégiái. Az átalakult önkép reprezentációs gyakorlatai. In *Kolozsvártól Pécsig, a yaoitól a juhászatig: Néprajzi-kulturális antropológiai tanulmányok két doktori iskolából. Studia Ethnologica Hungarica sorozat* (16). Pécs: L'Harmattan, (pp.169-185.)

Maszlag F. (2022). Cigányok önzonosságának változása – Identitásmintázatok változása oláh cigány nők három generációjában [PhD-értekezés]. Debrecen: Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola.

Neményi M. (2006). Nőkérdés, kisebbségi kérdés. In Pető A. (szerk.), *A társadalmi nemek oktatása Magyarországon* (pp. 41–46.). Budapest: Ifjúsági, Családügyi és Esélyegyenlőségi Minisztérium.

- Niedermüller P. (1989). Kulturális és a társadalmi identitás: a néprajzi megközelítés eredményei és kérdőjelei. In Váriné Szilágyi I. & Niedermüller P. (szerk.), *Az identitás kettős tükrében (204–233)*. Budapest: TIT.
- Okely, J. (1983). *The Traveller Gypsies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Padilla, A. M. (1980). The Role of Cultural Awareness and Ethnic Loyalty in Acculturation. In Padilla A. M. (szerk.), *In Acculturation Theory, Models and Some New Findings* (pp. 47-84). Boulder, CO: Westview Press.
- Paloma Gay y Blasco (2008). Cigány/roma diaszpóra Egy összehasonlító perspektíva, *Régió, 19.évf.(4)*, 25-50
- Pálos D. (2010). „Cigány” identitások nehézségei, Egy önbeszámolókon alapuló vizsgálat tanulságai. *Esély, 21(2)*, 41–63.
- Pataki F. (1989). Identitás – személyiség – társadalom. In Váriné Sz. I. & Niedermüller P. (szerk.), *Az identitás kettős tükrében* (pp. 17–35.). Budapest: MTA – TIT.
- Pulay Gy. (2009). Az etnikai hovatartozás számbavételi lehetőségei és szükségessége. *Esély, 20(4)*, 3–37.
- Rézműves M. (1992). A magyarországi oláh cigányok szokásai gyász idején In: *Phralipe 11. sz.* 20-25
- Rostás-Farkas Gy. & Karsai E. (1992). *A cigányok története*. Budapest: Cigány Tudományos és Művészeti Társaság.
- Steinar, K. (2005). *Az interjú – Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Budapest: József Műhely Kiadó.
- Stewart, M. S. (1994). *Daltestvérek. Az oláh cigány identitás és közösség továbbélése a szocialista Magyarországon*. Budapest: T-Twins (MTA Szociológiai Intézet) Max Weber Alapítvány Műhely Kiadó.
- Szuhay P. (1999). *A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája*. Budapest: Panoráma.
- Tesfay S. (2006). „Mi vagyunk a kalapos gábor cigányok, akik nem isznak...”: a gábor cigány közösség belső és külső kapcsolatait szabályozó kognitív sémák. In Bakó B., Papp R. & Szarka L. (szerk.), *Mindennapi előítéletek: társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák* (pp. 65–90.). Budapest: Balassi.
- Tomka M. (1996). A vallásszociológia új útjai. *Replika, 21–22*, 163–171.
- Tomka M. (2000). *Vallásszociológia*. Letöltés dátuma: 2022.11.29., forrás: http://www.tavaszi56.hu/szombat/vallasszociologia/tomka_1.htm
- Tóth K. D. (2008). *Sikeres cigányok identitása Angliában és Magyarországon*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.